

Šogad atceramies

ARHEOLOĢEI
MARIJAI GIMBUTIENEI – 90

Janvāra beigas un februāra sākums ir laiks, kad atceramies ievērojamo lietuviešu izcelsmes amerikāņu arheoloģi Mariju Gimbutieni (arī Gimbutas, dzim. Alseikaite). Viņa dzimusi 1921. gada 23. janvārī Viļņā, Lietuvā, mirusi 1994. gada 22. februārī Losandželosā, ASV.

M. Gimbutiene nākusi no inteligēntas ģimenes – viņas māte 1908. gadā bija ieguvusi doktora grādu medicīnā (oftalmoloģijā) Berlīnes universitātē, kļūstot par pirmo ārsti sievieti Lietuvā, savukārt tēvs 1910. gadā ieguvis medicīnisko grādu Tartu universitātē. Taču neizpalika arī smagi pārbaudījumi. Vēl pusaudzes gados – 1936. gadā viņa zaudēja tēvu. Tomēr tieši tēva nāve lika Marijai mainīt attieksmi pret dzīvi un pievērsties zinātnei – viņa piedalījās etnogrāfiskā ekspedīcijā, pētīja lietuviešu folkloru un bērnu tradīcijas. Pēc tam kad ar izcilību bija absolvēta Aušras ģimnāzija Kauņā, viņa 1938. gadā tika uzņemta Vitauta Dižā universitātes Filoloģijas fakultātē. Zināšanas tika papildinātas Viļņas universitātē, studējot valodniecību, etnoloģiju, folkloru un arheoloģiju pie Jona Puzina. Viņas maģistra darbs par dzelzs laikmeta apbedīšanas tradīcijām Lietuvā tika novērtēts ar izcilību.

Otrā pasaules kara laikā M. Gimbutienes ģimene devās emigrācijā, vispirms nonākot Vīnē, tad Insbrukā un Bavārijā. 1946. gadā Tībingenes universitātē M. Gimbutiene ieguva doktora grādu arheoloģijā. 1949. gadā viņa ar ģimeni pārcēlās uz ASV. 1950. gadā M. Gimbutiene sāka strādāt par lektori Hārvarda universitātē, kur no 1955. gada viņa turpināja darbu aizvēsturē Arheoloģijas un etnoloģijas muzeja Antropoloģijas nodaļā.

1964. gadā M. Gimbutiene tiek ievēlēta par Eiropas arheoloģijas profesori Kalifornijas universitātē Losandželosā. Līdztekus pedagoģiskajai darbībai viņa vada izrakumus neolīta pieminekļos Balkānos – Bosnijā, Maķedonijā un Tesālijā Grieķijā.

Jau 1952. gadā parādās M. Gimbutienes pirmās koncepcijas par ziemeļu indoeiropiešu izcelšanos. 1956. gadā viņa izvirzīja savu hipotēzi par kurgānu kultūru, ar to saprotot vairākas protoindoeiropiešu kultūras uz ziemeļiem no Melnās jūras. Pētot indoeiropiešu izcelsmi, viņa pievērsās arī baltu ģenēzei. Balstoties uz pētījumiem valodniecībā, etnoloģijā un reliģijas vēsturē, viņa apstrīdēja daudzus tradicionālos pieņēmumus par Eiropas civilizācijas sākumu.

Londonā sērijā “Senās tautas un zemes” (*Ancient peoples and places*) 1963. gadā iznāca viņas grāmata “Balti” (*The Balts*), 1971. gadā monogrāfisks pētījums par slāviem (*The Slavs*).

Izrakumos Balkānos tika iegūts bagātīgs māla sikplastikas materiāls, kas deva vielu zinātnieces mitoloģijas studijām, vienlaikus arī vedinot skaidrot pirmsindoeiropiešu “Senās Eiropas” (7000–3500 g. pr.Kr.) un indoeiropiešu attiecības. “Senās Eiropas” dievībām veltītas trīs grāmatas, kas ieguva plašu starptautisku rezonansi. Grāmata “Dievju valoda. Senās Eiropas svētie tēli un simboli” (*The Language of the Goddesses. Sacred Images and Symbols of Old Europe*. London; Singapore; Sydney; Tokyo, 1989) iedvesmoja arī izstādi, kas notika Vīsbādenē 1993.–1994. gadā.

M. Gimbutiene saskatīja būtisku atšķirību starp “Seno Eiropu”, kas, viņasprāt, bija centrēta uz sievieti, salīdzinoši miermīlīga un ekonomiski vienlīdzīga, pretstatā patriarhālajai bronzas laikmeta indoeiropiešu kultūrai.

Marijas Gimbutienes uzskati gan par indoeiropiešu izcelsmi, gan simboliku vairākkārt kritizēti, tomēr neviena baltiešu izcelsmes aizvēstures pētnieka darbs un atziņas līdz šim nav izraisījušas tik plašu starptautisku atbalsi. Tieši tādēļ arī atceramies šo zinātnieci viņas 90. dzimšanas dienā.

Guntis Zemītis